

Придыбайло О. М. Положение китайского национального меньшинства в Украине в 20-х годах XX в.

Проблема китайской миграции на территорию СССР и Украинской ССР в 20-е гг. XX века и положение китайских рабочих, работавших на Донецких шахтах сегодня остаются за гранью внимания исторической наукой, однако имеют значительные перспективы на почве региональных краеведческих исследований. В данной статье на основе архивных данных дается характеристика общего материального и правового положения китайской этнической группы в 20-е гг. на территории Советской Украины. Раскрывается правозащитная роль Союза китайских рабочих и его деятельность на территории Украины.

Ключевые слова: китайское национальное меньшинство, репрессии, национальная политика, эмиграция.

Prydybaylo O. M. The situation of the Chinese minority in Ukraine at 20th years of the XX century.

Summary: The problem of Chinese migration to the territory of the USSR and the Ukrainian SSR in the 20-ies of the XX century and the position of the Chinese workers, who worked in the mines of Donetsk are left unattended by the historical science. However, with great prospects on the basis of the local history research. This article based on the archive informations and describes the general financial and legal status of the Chinese ethnic group in the 20-ies of the XX century in the Soviet Ukraine. It reveals the role of human rights by the Union of Chinese workers and its activities on the territory of Ukraine.

Keywords: Chinese minority, repression, national policy, immigration.

УДК 93/94(477.54)"19"/796(477.54)

Н. М. Салтан

СПОРТИВНІ ПРАКТИКИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МЕШКАНЦІВ ХАРКОВА У 20-х – НА ПОЧАТКУ 30-х рр. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізується вплив фізичної культури та спорту на соціалізацію та соціокультурний розвиток особи в 1920-х – на поч. 1930-х рр. Зазначається, що завдяки масштабній пропагандистській кампанії відбулися системні зрушення в організації форм фізичної активності громадян та широке залучення молоді до фізкультурної діяльності. Встановлено, що системні заняття фізичною культурою та спортом підвищили соціальну мобільність жінок та громадян з обмеженими фізичними можливостями сприяли викоріненню девіантних проявів поведінки.

Ключові слова: спорт, фізична культура, соціалізація, Харків.

Історична наука охоплює широке коло дослідницьких інтересів. Сфера спорту є однією з найменш вивчених тем вітчизняної історії, що пояснюється міждисциплінарним статусом проблеми. Традиційно історія фізичної культури та спорту розглядалась у межах історії педагогіки, що сприяло недостатньому вивченню таких аспектів проблеми, як вплив спортивної діяльності на процес соціалізації особистості, розвиток спорту як культури дозвілля тощо. Обмеженість історичних праць присвячених спортивній тематиці визначила необхідність цієї публікації, метою якою є виявлення впливу фізичної культури та спорту на формування ціннісних орієнтацій та підвищення соціальної мобільності мешканців столичного Харкова впродовж 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст.

Під терміном спортивні практики авторка розуміє діяльність пов'язану зі сферою фізичної культури й спортом. Таке широке тлумачення предмету обумовлено специфікою означеного хронологічного періоду. Невизначеність змісту спортивної діяльності, відсутність групи людей, які професійно займалися спортом, підготовкою спортсменів та проведенням змагань, дають підстави визначити спорт саме як популярну серед мешканців Харкова сферу проведення власного дозвілля та розглядати проблему в межах історії повсякденності.

Українська дослідниця О. Вацеба, здійснивши бібліографічний аналіз наукових досліджень у царині фізичного виховання та спорту, відзначає обмеженість радянської спортивної історіографії [1]. Відсутність розмежування поняття фізична культура та спорт в літературі 1920-х рр. була обумовлена різкою критикою радянського керівництва змагального аспекту як основної характеристики радянського спорту [2, 3]. Для досліджень радянського періоду було притаманним висвітлення процесу інституалізації спорту, підкреслена увага до питань управління спортивною діяльністю, наголошення на спортивних здобутках українських спортсменів [4, 5, 6]. Сучасні дослідники намагаються переосмислити історичну спадщину.

У рамках новітніх підходів до вивчення історії України здійснюють свої дослідження К. А. Кобченко (гендерний аспект), Є. Бутакова (спортивні свята як об'єкт геортології), Ю. Тимошенко (особливості поширення окремих видів спорту) [7, 8, 9]. Розкривають історію становлення системи фізичної культури та спорту на Харківщині через діяльність її різних ланок М. О. Олійник і Ю. І. Грот [10].

Радянський період історії характеризувався значним ступенем ідеологізації всіх сфер суспільного життя. Основним завданням радянської пропагандистської машини стало сприяння масовому залученню населення до занять фізичною культурою й спортом, підвищення майстерності українських спортсменів,

використання цього соціокультурного явища для виховання молоді, зміцнення здоров'я трудящих, їх підготовка до праці й оборони власної Батьківщини. Засобами, за допомогою яких відбувався процес формування у населення зацікавленості спортивним рухом, ставали радіо, преса, спортивні інсталяції тощо.

Масові спортивно-гімнастичні виступи супроводжували майже кожне свято суспільно-політичного характеру. Окрім цього у Харкові протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. було проведено більше сотні спортивних свят різного масштабу. Є. Бутакова, проаналізувавши зафіксовані фотоматеріалами свідчення, дійшла висновку, що радянські спортивні свята мали кілька форм проведення: фізкультурні паради, демонстрацію систем фізичного виховання, масові гуляння, вистави та спортивні змагання [8, с.208–209]. Зазначимо, що вони не мали важливого спортивного значення, але сприяли масовому залученню населення до занять фізичною культурою та спортом.

Періодично відбувалися виступи спортсменів у місцях відпочинку харків'ян, проходили агітаційні походи учасників фізкультурного руху тощо. Наприклад, агітбригада під керівництвом М. Карлаша, яку було сформовано у середині 1920-х рр. для пропагування спортивної гімнастики, протягом кількох років виступала в усіх харківських парках, садах, театрах, прийняла участь у багатьох фізкультурних масовках і святах.

З 1924 р. почала виходити в ефір місцева радіостанція, також харків'яни мали змогу слухати радіопрограми московської та ленинградської редакцій, які ретранслявали огляди спортивного життя загальносоюзного республіканського чи місцевого значення.

На сторінках спеціальних друкованих видань дискутувалися поняття пов'язані зі сферою фізичної культури й спортом. Різного роду спортивна інформація з'являлася на сторінках звичайних газет і журналів. Так, газета «Харківський пролетарій» крім відомостей про спортивне життя краю, мала окрему рубрику про популярні, на той час, шахи. Її автором був брат відомого шахіста Олександра Альохіна – Олексій Альохін.

Під впливом засобів масової пропаганди у пересічного громадянина формувалися певні культурні ідеали. Ідея мужньої краси всіляко підкреслювалася радянськими митцями. «Нет на свете прекрасней одёжи, чем бронза мускулов и свежесть кожи» – писав В. Маяковський [11, с.194]. У вірші-пародії на популярний міський романс з однойменною назвою «Маруся отруїлася», автор протиставив різноманітності модного одягу, красу здорового людського тіла:

У 20–30-х рр. ХХ ст. набув популярності радянський спортивний плакат, у якому чуттєві образи гарної стрункої дівчини й героїчного атлета – чоловіка слугували ідеям пропаганди соціалістичного способу життя [12]. Таким чином, через засоби масової інформації та мистецтво громадяни опосередковано залучалися до спортивних практик.

Спорт став невід'ємною частиною дозвілля міських мешканців, що проявилось у формуванні вболівальницької культури та безпосередньому залученні частини населення до занять фізичною культурою й спортом.

Беззаперечним лідером глядацьких симпатій серед усіх видів спорту був футбол. На початок 1920-х рр. у Харкові було не менше 10 тисяч затятих вболівальників. Навіть, фіксувалися випадки, коли проведення футбольних матчів призводило до зривів виробничих процесів. З такою шаленою популярністю постійно намагалося боротися фізкультурне керівництво республіки. Аналіз української преси доводить, що всі 1920-ті рр. пройшли під знаком боротьби української влади з футболом – спочатку відкритої протидії, а далі мовчазного незаохочення [9, с.39]. Проте, популярність цього виду спорту серед харківських вболівальників не зменшилася.

Прагнення до самовдосконалення, до самовираження і самоствердження, соціальні настанови, задоволення духовних та матеріальних потреб виявилися основними мотивами для включення індивідів у спортивну діяльність [13, с.228]. Варто зазначити, що безумовно більшість людей займалась фізичною культурою у різних спортивних секціях. Найбільша секція, яка діяла в місті на початку 20-х рр. ХХ ст. – «Товариство фізичної культури ім. Балабанова» нараховувала 430 осіб, третину з яких становили жінки [3, с.23]. Крім нього діяли спортивні товариства «Спартак», «Службовець», «Товариство шанувальників спорту», «Уніон», «Дарбс», спортивний клуб при Комуністичному університеті ім. Артема та інші. На кінець 1922 р. у місті існувало більше 80 спортивних гуртків, в яких займалося більше 12,5 тисяч осіб [14, с.4]. Найчисельнішими були гуртки, що створювалися за місцем роботи чи навчання громадян. Впродовж означеного періоду істотно збільшилася кількість зайнятих у сфері фізичної культури та спорту. Так, на 1931 р. у футбольному, стрілецькому, легкоатлетичному та інших спортивних гуртках Харківського паровозобудівного заводу налічувалось 1325 осіб, що дорівнювало 8% всіх працівників заводу [10, с.110].

Протягом 1920-х рр. змінювалися спортивні вподобання громадян. Якщо на початку 1920-х рр. одноосібним беззаперечним лідером був футбол, то наприкінці десятиліття набули популярності військово-прикладні форми фізичної активності: водні, кінні, лижні, піші походи, стрільба, вело- та мотоперебіги, стрибки з парашутом та ін. З введенням у 1931 – 1932 рр. всесоюзного спортивного комплексу «Підготовлений до праці й оборони» ідея поєднання спортивної та військової складової фізичної підготовки набула значної популярності серед радянської молоді. Харківський хімік Б. М. Красовицький у власних спогадах зазначає: «... Ті, хто відпрацював нормативи комплексу, одержував значок з такою ж назвою. Кожна молода людина, насамперед комсомолец, повинен був мати цей значок» [15, с.78]. Фактично в суспільстві створювався культ сильної людини, яка могла в будь-який час встати на захист державних інтересів.

Серед перших, хто пройшов випробування були харків'яни О. Маляренко, С. Шунько, З. Синицький, Г. Шелекетин та ін. Вони отримали посвідчення за № 240 – 250 [6, с.10]. Саме успішне складання норм ПДО

для Г. Васильєвої, О. Безрукова, О. Шахтеля, А. Тер-Ованєсяна, З. Синицкого, Г. Ващиної, братів Г. та І. Раєвських стало початком власної спортивної кар'єри [6, с.11].

Процес становлення спорту як окремого суспільного інституту передбачає створення групи людей, які професійно займаються проведенням тренувального та змагального процесів. Зазвичай, спортсмени долучаються до процесу передачі досвіду, до суддівства після завершення власної кар'єри. Так, до інструкторської та тренерської діяльності пристали харків'яни Г. Шелекетін, Т. Пузирьова, В. Добринін, І. Гончаров, Л. Андронов, К. Сиротенко та ін. Але в умовах майже повної відсутності фахівців у першій половині 1920-х рр. спортивні активісти самі виступали в якості спортивних менеджерів, суддів, тренерів (брати А. та С. Превіси, І. Жолдак, Г. Молчанов та ін.).

Заняття спортом вимагали від спортсменів неабиякої самодисциплінованості, самоорганізації, наполегливості та завзятості у досягненні мети. Не було планомірності тренувань самих спортсменів, бо вони готувалися до змагань у вільний від основної роботи час. Через відсутність усталених методик підготовки та кваліфікованих тренерів, їм самим часто доводилося добирати комплекси фізичних вправ, а також визначати тренувальні графіки. Так, відомий харківський легкоатлет Г. Раєвський кожного дня о 600 починав спеціальну зарядку до якої входили вправи на гімнастичних снарядах і вправи зі штангою. З 1800 до 2100 виконував легкоатлетичні вправи, зокрема стрибав у довжину і висоту, долав бар'єрну дистанцію, метав диск, спис, штовхав ядро. Гравці футбольної команди «Горець» брати Паровишнікови під час обідньої перерви відпрацьовували влучність попадання м'яча у сітку воріт. При чому, за умовну сітку їм слугувала стіна однієї з будівель Харківського паровозобудівного заводу.

Наполегливість та вимогливість, з якою спортсмени підходили до організації тренувального процесу впливала на результати. Міські футбольні та гандбольні команди, представники легкої та важкої атлетики, гімнастики, тенісу, ковзанярського спорту впродовж означеного періоду вважалися лідерами серед українських і радянських спортсменів.

Завдяки добровольчій ініціативі членів різних спортивних товариств протягом 1920-х рр. змінилася спортивна інфраструктура міста та краю. Десятки спортивних площадок було побудовано та обладнано силами самих волонтерів. У Харкові до таких належали спортмайданчики «Червоний залізничник», «Текстильник», ім. К. Маркса, ім. Петровського, майданчик при Будинку пролетарського студентства та ін. Активна соціальна позиція громадян стала наслідком інтерналізації, тобто включення у внутрішній світ людини, уявлення про цінність занять спортом для власного фізичного вдосконалення, повного розкриття своїх індивідуальних якостей.

Фізична активність стала одним із факторів покращання здоров'я для харківської молоді. У 1926 р. в доповіді на II науковій конференції з фізичної культури було оприлюднені дані про те, що відсоток негідних для служби в Червоній армії був на 50% нижчим серед тих призовників, які регулярно займалися фізичною культурою [16]. Слід зауважити, що основний контингент тих, хто займався спортом складали молоді люди, які підпадали під призов до лав радянської армії.

Заняття фізкультурою та спортом допомагали певним соціальним групам подолати соціальну відчуженість. У цей час з'явилися зародки параолімпійського спорту, який мав на меті показати що громадяни з обмеженими фізичними можливостями також могли долучатися до таких форм фізичної активності, що й здорові люди. Наприклад, масова захопленість футболом вплинула на формування команд із числа глухонімих гравців. Погоджуючись з думкою К. А. Кобченко про спортивний рух як шлях до емансипації жіноцтва, треба зазначити, що він не набув масової форми, поступаючись за масштабами професійній освіті та громадській діяльності [7].

До позитивних наслідків занять фізичною культурою і спортом слід зарахувати те, що вони відволікали громадян від маргінальних форм активності. За спогадами одного з організаторів спортивного руху в Харкові Семена Привіса, заняття спортом кардинально змінювали форми дозвілля молодих людей: «... Ні «на кулачки», не дебоширити або «жарити в очко» йшла тепер «околична братва» у вільний від роботи час, а на спортмайданчик – займатися фізкультурою» [14, с.4]. Спорт став сферою в якій можна було проявити свої лідерські якості, вивільнити агресію, що накопичувалася в людській душі соціально прийнятними шляхами. Все це сприяло популярності даної сфери дозвілля серед юнаків і підлітків.

Хоча спорт не був позбавлений девіантних форм поведінки (пияцтво, груба поведінка вболівальників і самих спортсменів), владою було багато зроблено для вкорінення принципів спортивної етики у радянському суспільстві. Як публічні особи, спортсмени формували образ людини, на який орієнтувалися сотні тисяч молодих людей. Тому, показовим став випадок дискваліфікації гравців двох футбольних команд за результатами інцидента під час гри між збірною Москви та одеським «Петровцем» на початку 1927 р. [17, с.18]. Цим самим чітко вказувалося на неприйнятні форми поведінки, створювалася поведінкова модель радянської людини.

Саме у спортивній сфері відбулося справжнє перетинання інтересів людини та держави. Пересічний громадянин при бажанні досить легко міг долучитися до занять фізичною культурою. По-перше, це не потребувало значних матеріальних витрат. Більшість спортивних товариств і клубів не брали плати за відвідування, а низький рівень добробуту населення, призводив до масового нехтування у використанні спортивної форми й інвентарю. По-друге, спортивні тренування, особливо в ігрових видах, захоплювали самі по собі – сприймалися громадянами як цікавий вид дозвілля.

Влада, шляхом залучення найбільш дієздатного населення до занять спортом, імплементувала ідеї соціалізму в широкі маси, пов'язуючи спорт із пропагандою здорового способу життя, підготовкою до захисту

власної Батьківщини та з боротьбою за соціалістичні ідеали. Тому спорт протягом 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст. грав важливу роль у справі єднання української радянської спільноти.

Отже, заняття фізичною культурою та спортом стало популярною сферою проведення дозвілля серед мешканців столичного Харкова. Про це свідчать збільшення кількості людей, що відвідували фізкультурні секції, розбудова спортивної інфраструктури міста. Розширилася сфера спортивних уподобань. Під впливом пропаганди набули популярності військово-прикладні види спорту. У процесі занять фізичною культурою та спортом громадяни здобували соціальні цінності, які були пов'язані з вихованням характеру, спортивною етикою та патріотизмом. Залучення маломобільних категорій громадян до спортивних практик допомагало їм подолати соціальну відчуженість. До того ж, такого роду фізична активність виступала заміником соціально неприйнятних форм поведінки.

Подальші перспективи дослідження пов'язані з детальним вивченням мотивів які обумовлювали участь громадян у фізкультурному русі, питанням формування вболівальницьких традицій тощо.

Джерела та література

1. Вацеба О. Бібліографічний огляд дисертаційних досліджень з історії вітчизняної фізичної культури і спорту / О. Вацеба // Вісник Львівського університету. – Сер. Книгознавство. – 2008. – Вип. 3. – С. 219 – 228.
2. Вестник физической культуры : орган ЦК ЛКСМУ и Губсовета физической культуры. – Х. – 1922 – 1929.
3. Павлов С. Спорт и физическая культура / С. Павлов // Пламя. – 1924. – №13. – С. 23.
4. Белих М. О. Легкоатлеты Украины / М. О. Белих, П. Т. Богачик, З. П. Синицкий. – 2-е вид., доп. і переробл. – К. : Здоров'я, 1979. – 278 с.
5. Драга В. В. Тяжелоатлеты Украины / В. В. Драга, П. Н. Кравцов. – К. : Здоровье, 1985. – 176 с.
6. Развитие физической культуры и спорта на Харьковщине за годы советской власти (в помощь лекторам и пропагандистам). – Х. : Знание, 1979. – 24 с.
7. Кобченко К. А. Емансипація в межах панівної ідеології: радянські жінки у фізичній культурі і спорті / К. А. Кобченко // Дні науки філософського факультету – 2008 : Міжнародна наукова конференція (16 – 17 квітня 2007 р.) : Матеріали доповідей та виступів. – К. : Видавничо-поліграфічний центр Київський університет, 2008. – Ч. VI. – С. 61 – 62.
8. Бутакова Є. Радянські фізкультурні свята як об'єкт вивчення геортології: історико-джерелознавче дослідження на фотодокументах 20-х рр. ХХ ст. / Є. Бутакова // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К. : Інститут історії України НАН України, 2006. – Вип. 13. – С. 194 – 212.
9. Тимошенко Ю. Спортивне життя в Радянській Україні в 1920-ті рр. / Ю. Тимошенко // Питання історії України. – К. : Інститут історії України НАН України, 2012. – Вип. 6. – С. 36 – 41.
10. Олейник Н. А. История физической культуры и спорта на Харьковщине (люди, годы, факты. 1874 – 1950 гг.) / Н. А. Олейник, Ю. И. Грот. – Т. 1 – Х. : ХДАФК, 2002. – 376 с.
11. Маяковский В. В. Полное собрание сочинений: в 13 т. Т. 8. / В. В. Маяковский. – М. : Художественная литература, 1958. – 579 с.
12. Шклярчук А. Физическая культура и спорт в плакате [Електронний ресурс] / А. Шклярчук. — Режим доступу до сайту. www.plakat.ru/Info/p_r21.htm... — Назва з екрану. – 5.08.2014.
13. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – Спб. : Питер, 2000. – 502 с.
14. Привіс С. Так гуртувалися, так гартувалися / С. Привіс // Старт. – 1977. – №1. – С. 3 – 4.
15. Красовицький Б. М. Столичний Харків – город моей юности / Б. М. Красовицький. – Х. : Фоліо, 2004. – 224 с.
16. Вісті ВУЦВК. – 1928. – 4 квітня (№ 81).
17. Чтоб не повадно было // Вестник физической культуры. – 1927. – №1. – С. 18.

Салтан Н. Н. Спортивні практики як спосіб соціалізації жителів Харкова в 20-х – в на початку 30-х рр. ХХ століття

В статті аналізується вплив фізичної культури і спорту на соціалізацію і соціокультурне розвиток особистості в 1920-х – початку 1930-х рр. Підкреслюється, що завдяки масштабній пропагандистській кампанії відбулися системні зміни в організації форм фізичної активності громадян і масове залучення молоді до фізкультурного руху. Встановлено, що системні заняття фізичною культурою і спортом привели до підвищення соціальної мобільності жінок і громадян з обмеженими фізичними можливостями, сприяли викорененню девіантних форм поведінки.

Ключові слова: спорт, фізична культура, соціалізація, Харків.

Saltan N. M. Sports practice means of socialization of Kharkov citizens in the 20's – early 30's. of XX-th century.

The article analyzes the impact of physical culture and sports in the socialization and socio-cultural development of the individual in the 1920s - in the early 1930s. It is found that due to the large-scale propaganda campaign systemic changes in the organization of forms of organization forms of physically active citizens and the involvement of young people in physical activity took place. It is established that the system physical culture and sports led to the increased social mobility of women and people with disabilities contribute to the eradication of deviant behaviors.

Keywords: sport, physical education, socialization, Kharkiv.